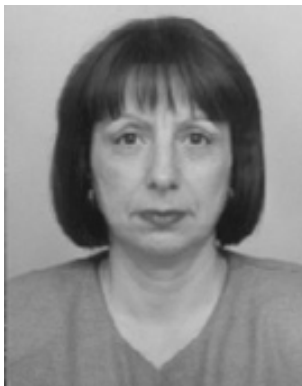

Мариана Михайлова е главен асистент към катедра „Счетоводство и анализ“ на УНСС. Като преподавател към тази катедра се е занимавала с Обща теория на счетоводството, Счетоводство на външноикономическата дейност, Международни и национални счетоводни стандарти, Счетоводство на застрахователните и осигурителните дружества. Специализирала е в университета в „La Sapienza“ Рим, Италия. В настоящия момент научните ѝ интереси са насочени към проблематиката на счетоводството на застрахователите, във връзка с оказването върху него активно влияние на системата международни стандарти за финансово отчитане. Член е на Националния съвет по счетоводство.

РАЗВИТИЕ И ПРОБЛЕМИ НА СЧЕТОВОДСТВОТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛИТЕ ПРИ ПРЕМИНАВАНЕТО ОТ РАЗНООБРАЗНИ ПРАКТИКИ КЪМ ОБЩОПРИЕТИ ПРИНЦИПИ

гл. ас. Мариана Михайлова

1. ПРОЕКЦИИ НА СПЕЦИФИКАТА НА ЗАСТРАХОВАНЕТО ВЪРХУ СЧЕТОВОДСТВОТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛЯ

Развитието, обогатяването и определянето на предмета, метода и организацията на счетоводството обхващат относително дълъг период на натрупване на емпирични знания. Разделението на труда и бързото развитие на науката като „висша форма на теоретичното отношение на човека към действителността“¹ водят до прерастване на тези емпирични знания в теоретични. Резултатът за счетоводната наука са по-дълбокото осмисляне, вникването в обективната реалност, теоретичното обобщаване и изясняването на предмета, метода и методологията ѝ. Обществената потребност от науката счетоводство и от практическото ѝ прилагане в ежедневно управление на икономическите процеси на ниво предприятие, най-вече чрез информационната ѝ функция, е признанието, че „счетоводството е солидна, научнообоснована система на икономическа информация, която има определено място в системата на стопанското управление; че то е неизбежна, обективно необходима, вътрешно иманентна черта на икономическата информационна система, важно средство за нейното реализиране“².

¹ Пергелов, К., Счетоводство и анализ на баланса, София, 1998 г., стр. 58 и сл.

² Пергелов, К., юбилеен сборник „Същността и значението на счетоводството като наука“, София, 2002, стр. 86.

С усложняването на общественно-икономическите отношения и обективно наложилото се конкретизиране на бизнеса (задълбочаване на разделението на труда), с възникването на нови сфери на стопанска дейност, счетоводството като наука със свой теоретичен фундамент се превръща в конкретна теория и прагматична система за осъществяване на непосредствена практическа дейност³. Възникването и развитието на науката управление увеличава необходимостта от интердисциплинарно изследване на стопанските процеси и явления, на конкретен вид бизнес; става осъзнат процес. Информацията започва да се оценява като един от основните компоненти, определящи ефективността в работата на икономическите агенти. Изваждането на информацията от контекста на нейното обективно съществуване като потенциално свойство на материята и възприемането ѝ като кибернетично понятие, като „неизбежно средство и неотменим атрибут на управлението изобщо и в частност на предприятието“⁴, засилва ролята и значението на счетоводството в системата за управление. Съвременното развитие на счетоводството го определя като „информационен процес“ с непрекъснат, цялостен и завършен характер, който е в основата на процеса на управление на предприятието. Разглеждането на въпросите за счетоводството като информационна среда и като една от главните бази за управление на риска в застраховането се ограничава до стопанския субект – застраховател, където е приложното поле на науката счетоводство.

Като част от индустрията за предоставяне на финансови услуги застраховането проектира спецификата си върху счетоводството и определя облика му на разнообразна счетоводна практика, която по-скоро се различава от практиката в другите сектори. В този смисъл се потвърждава твърдението на проф. Д. Добрев за директната връзка и взаимна зависимост между конкретния бизнес и облика на прилаганото за него счетоводство: „...историческата истина е тази, че счетоводството се е създало и оформило като система постепенно, еволюционно, по емпиричен път и в унисон с усилията да бъдат улеснени и разширени основните конструктивни и функционални проблеми на единичното стопанство“⁵.

Развитието на счетоводството и ролята му на отчетно-информационна система се определя не само от вътрешно присъщите на науката счетоводство предмет, метод и методология – те се доразвиват и допълват и в резултат от въздействието на околната среда. Това въздействие върху счетоводството на застрахователя може да бъде представено например чрез целите, на които то е по-

³ Добрев, Д., Счетоводството в своя произход и научна основа. Счетоводството е „една логично и цялостно изградена система на обективирани стопански, парично-стойностни величини, движени по линията на тяхната стопанска обусловеност и каузална връзка и разкриващи двигателните, пулсиращи сили и икономическа жизненост и мощ на стопанската единица.“ Практицизмът, характерен за англосанксонските държави, обяснява най-ясно използването на научното счетоводно знание в практиката във възприетото определение за теорията на счетоводството като „...взаимносвързани хипотетични, концептуални и прагматически принципи, формиращи общата основа, същността на счетоводството“, вж. Хендриксен, Е. С., М. Ф. Ван Бреда, Теория бухгалтерского учета, Финансы и статистика, Москва, 1997 г., стр. 24.

⁴ Пергелов, К., Счетоводство и анализ на баланса, София, 1998 г., стр. 9.

⁵ Добрев Д., „Счетоводството в своя произход и научна основа“, Реферат, София, 1937 г., стр. 10.

ставено да служи. В различни моменти от развитието на производствените отношения, от зрелостта на съответната държава и държавната администрация, а така също и според целите и възможностите на инвеститорите, информационният продукт на счетоводството отразява различни подходи, ориентирани към:

- удовлетворяване целите на държавата за увеличаване на фискалните постъпления;
- вътрешните потребители на счетоводна информация за целите на мениджмънта, изследването на разходите, бюджетирането и т.н.;
- удовлетворяване потребностите на външните потребители на информация.

Въздействието в частта „фискално“ ориентирано счетоводство е особено типично за българската счетоводна действителност, за българската национална счетоводна система и отразява гангънския подход при организацията на счетоводството. Теорията и практиката доказват, че този подход се отличава с много слабости. Той не се основава на теоретичните основи на счетоводната наука и в подчиненост на фиска се пренебрежават основните характеристики на счетоводството и най-вече на принципа за вярно и честно представяне. Прилагането на този подход в развитите страни се свързва с незрялост на счетоводството и на съответната икономическа среда⁶. Като имаме предвид развитието на счетоводното знание в България и исторически доказаните научни постижения в областта на счетоводството, прилагането на такъв подход е още едно доказателство за все още незрелите пазарни отношения, характерни за родната икономическа среда. Докато подходите, ориентирани към удовлетворяване на информационните потребности на външните и вътрешните потребители на счетоводна информация, са научни подходи, изразяващи същността и предназначението на счетоводството, фискално ориентираното счетоводство е по-скоро подход, налаган от държавата за постигане и изпълнение на определени цели или пък е свързано с погрешно ориентирана държавна политика по отношение на определен вид бизнес. Макар и да не е типичен за застраховането, фискално ориентираният подход в различни моменти оказва влияние върху:

- Структурата на застрахователната премия – включването в застрахователната премия на добавка за данък върху печалбата до 31.12.2004 г. е в резултат на прилаганото в България „подоходно корпоративно облагане“, съгласно което застрахователите дължаха ежесечно корпоративен данък, определен върху данъчна основа, формирана от приходите им по дейността;
- Прилаганите подходи за признаване на регресите;
- Избора на база за признаване на приходите от застрахователни премии и т.н.

В следващата Схема 1⁷ е представено влиянието на отделните потребители на счетоводна информация върху подходите на счетоводството и следователно върху крайния информационен продукт, чрез който застрахователят се представя пред околната среда. Този недостатък постепенно се неутрализира с въвежда-

⁶ Хендриксен, Е. С., М. Ф. Ван Брега, Теория бухгалтерского учета, Финансы и статистика, Москва, 1997 г., стр. 12. „Този подход е характерен за тези, които правят първи стъпки в счетоводството“.

⁷ Схемата е по материали от „Форум капитал“.

нето на международните стандарти за финансово отчитане (МСФО) като основна счетоводна база за застрахователите в България.⁸

Приложено към спецификата на застрахователя, който оперира на финансовия пазар като институция от разработването и предлагането на специфични финансови услуги (отделните видове застрахователни продукти) до използването на различни финансови инструменти за оптимизиране на своята инвестиционната дейност, счетоводството отразява:

- управленските и организационните характеристики на застраховането, реализирани от конкретния застраховател;
- счетоводните принципи, приложени към спецификата на застраховането по отношение на управленските решения, оценката на дейността на застрахователя и като краен резултат – синтезираното представяне на тази дейност във финансовите отчети;
- действащата нормативна уредба в застрахователния сектор;
- принципите, приложими към характерните аспекти от дейността на застрахователя, с цел определяне на неговата платежоспособност и свързаните с нея рисковете, в т.ч.: селектирането на рисковете; разпределението и преразпределението на рисковете; тарифирането на рисковете; определянето и оценяването на задълженията; уместността и достатъчността на инвестициите с оглед покриване на задълженията.

Към значимите външни фактори, които придават специфичния облик на счетоводството на застрахователя, се отнася наложилата се световна практика за нормативно регулиране на застраховането като индустрия и на дейността на застрахователите като самостоятелни икономически агенти. Регулирането е многопосочно, реализира се по различен начин и от различни органи и има различни цели. Основната цел на регулирането е свързана със защита на интересите на гържателите на застрахователни договори и на потенциалните бъдещи собственици на договори срещу риска, че застрахователят няма да е в състояние да покрие задълженията си, а ако става дума за дългосрочна дейност (каквато е животозастраховането), че няма да е в състояние да посрещне разумните очаквания на притежателите, както и потенциалните бъдещи притежатели на застрахователни договори⁹. Според обхвата и приложението на нормативната уредба тя бива:

■ **На национално ниво** – включва специален закон/и и подзаконови нормативни актове. Обикновено урежда организацията на застраховането, дейността на застрахователя, въпросите за правния статут на застрахователя, неговия капитал, резерви и т.н.

⁸ Епстейн, Б., А. Мирца, МСС/МСФО 2004-2005 Международни стандарти за счетоводство и финансова отчетност. Коментари и приложения, стр. 3. Авторите използват по-мекки изразни средства в сравнение с Хендриксен Е. С., М. Ф. Ван Бреда, но смисълът е същият: „Страните с кодифицирани норми на поведение развиват същата тенденция и по отношение на счетоводството и финансовата отчетност и обикновено целта на финансовата отчетност е била подчинена на данъчната система на страната.“

⁹ „Застрахователни полици“ е приетото наименование в застрахователната практика, а „застрахователни договори“ постепенно ще се налага най-вече като резултат от преминаването към МСФО и с влизането в сила на МСФО 4 *Застрахователни договори*.

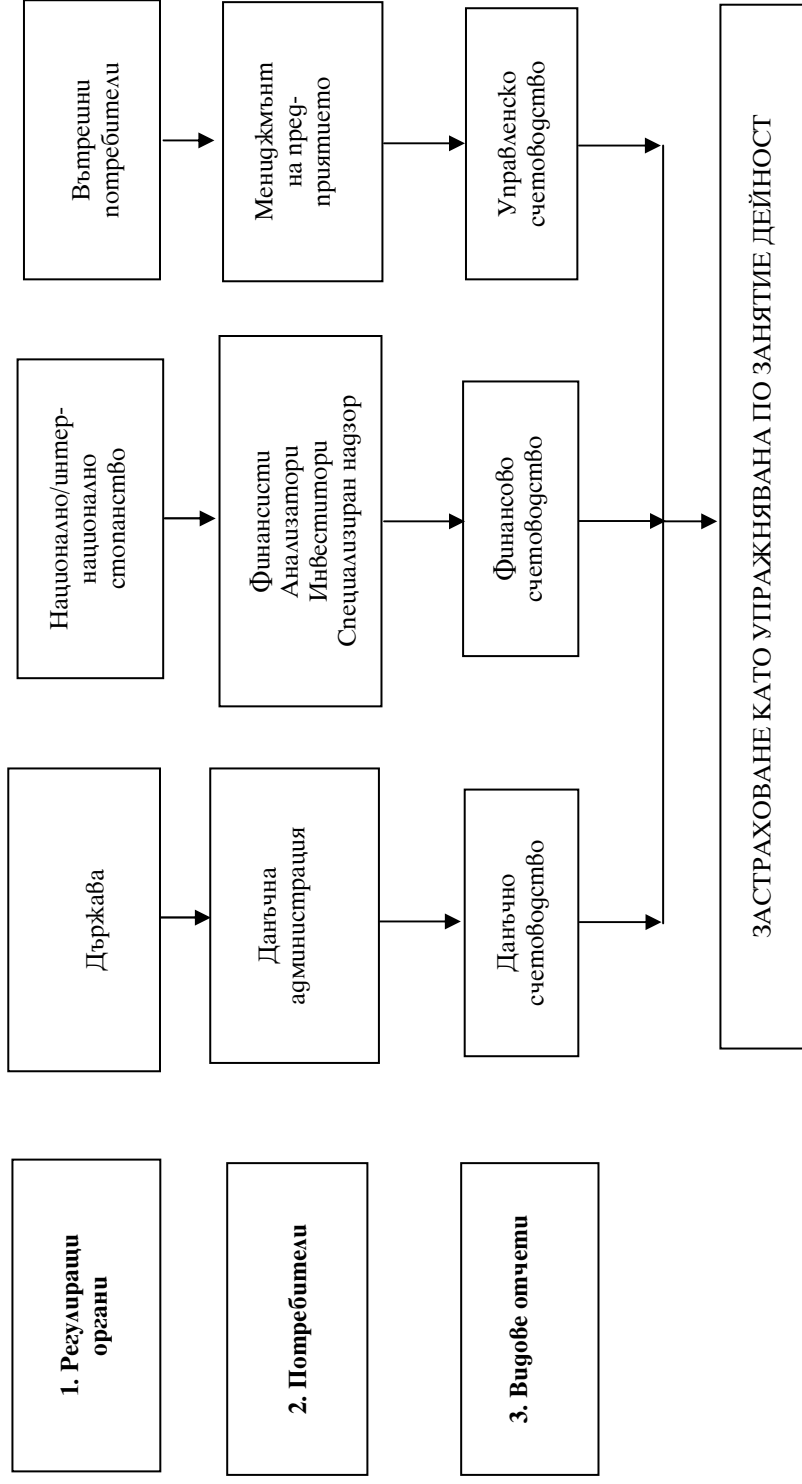

Схема 1

■ **На регионално ниво** – пример за такава уредба са Директивите на Европейския съюз, които към 2005 г. за застраховането са вече трета генерация и предстои много важен етап от промени и конвертиране във връзка с влезлия в сила МСФО 4 *Застрахователни договори* и с продължаването на работата на Европейската комисия по проект „Ликвидност 2“.

■ **На интернационално ниво** – това са общоприетите принципи на системата *Международни счетоводни стандарти (МСС)*, *Международни стандарти за финансови отчети (МСФО)*¹⁰ и *Разясненията*, одобрени от Борда по МСС. Към тази група се отнасят и изискванията, наложени от надзорни органи или международни организации, свързани с регулирането и надзора на финансовите пазари като: Международната организация на комисиите по ценните книжа (IOSCO); Международната асоциация на институциите за надзор върху застраховането (IAS); надзорните органи в САЩ, свързани с регулирането на неговите финансовите пазари и постепенното преминаване от подход, базиран на конкретни правила, към подход, базиран на принципи¹¹; други представители на частния и публичния сектор.

Макар че с преминаването към счетоводна система, „базирана на принципи“, каквато е системата на Международните стандарти за финансово отчитане, го голяма степен се неутрализира отрасловото влияние върху счетоводството за застраховането, все още са силно проявени спецификите, определящи го като самостоятелна индустрия на пазара на финансови услуги. Обобщеният израз на тази специфика е представен в Схема 2.

¹⁰ В чл. 22а от сега действащия Закон за счетоводството е прието наименованието Международни стандарти за финансови отчети. Според дисертанта много по-правилно е International Financial Reporting Standards да се превеждат на български език като Международни стандарти за финансово отчитане, което отговаря и на философията на тези общоприети счетоводни принципи (правила). МСФО като система включва МСС, МСФО и тълкуванията за тяхното прилагане.

¹¹ Епстейн, Б. Дж. и А. А. Мирца, МСС/МСФО 2004-2005, Международни стандарти за счетоводство и финансова отчетност, Коментари и приложения, К&Б консулт, София, 2004 г., стр. 5. „Въпреки противоречивите факти, неотдавна въведеният Закон на Сарбейнс-Оксли (Sarbanes-Oxley Act) от 2002 г., който бе набързо приет от Конгреса в резултат на тези груби нарушения (бел. автора: имат се предвид счетоводните скандали, свързани с Енрон и др. големи корпорации), изиска Комисията на САЩ по борси и ценни книжа (КБЦК/US SEC) “да извърши проучване за въвеждането в САЩ на система за финансова отчетност, изградена върху счетоводна система, „базирана на принципи“. През юли 2003 г. КБЦК публикува проучване и, както се очакваше, утвърди базирания на принципи подход. Тя се обяви за създаването на “целево ориентирани” стандарти, които “изрично да възлагат на ръководството отговорността за представяне в рамките на финансовите отчети на компанията на икономическата същност на сделките и събитията – не абстрактно, а както точно е определено и формулирано от съществените цели, заложили във всеки съответен стандарт”.

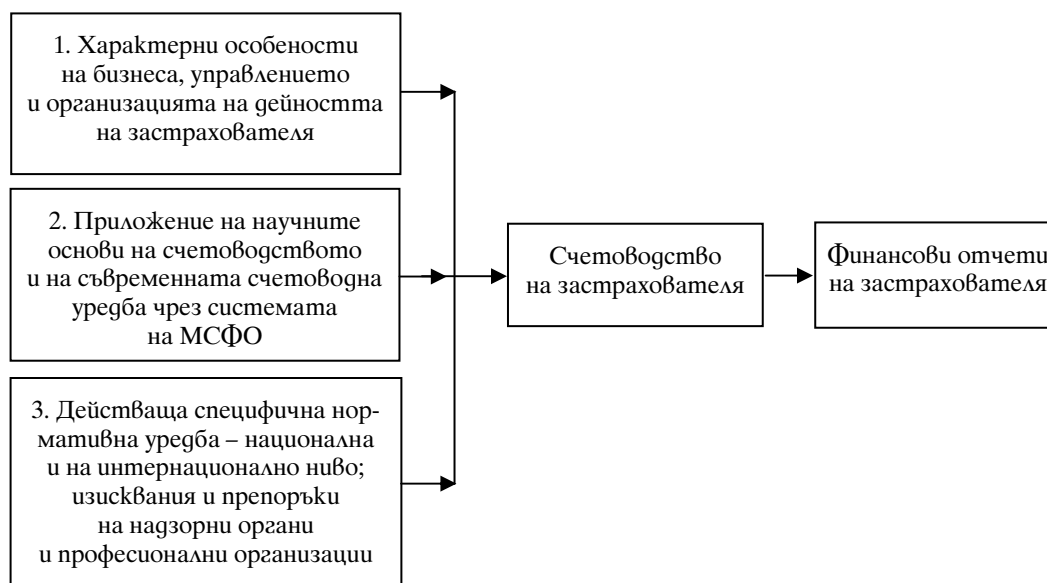

Схема 2

2. КРИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА СЪЩЕСТВУВАЩИТЕ СЧЕТОВОДНИ ПРАКТИКИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО ДО ВЛИЗАНЕТО В СИЛА НА МСФО 4 ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ДОГОВОРИ

2.1. Модели на организация на счетоводството и признаване на приходите, разходите и финансовите резултати.

В периода до влизането в сила на МСФО 4 *Застрахователни договори* международната практика в застраховането приема и прилага три основни формата на организация на счетоводството на застрахователя, следователно и на признаване на финансовите резултати от дейността: на годишна счетоводна база, на разсрочена счетоводна база и на фондова счетоводна база¹².

■ **Годишната счетоводна база** се възприема в случаите, когато резултатите от застрахователната дейност могат с разумна сигурност да се определят в края на всеки отчетен период за дейността, извършена за същия отчетен период. Резултатите от дейността на застрахователя, представени във финансовия му отчет, съдържат резултатите за текущия отчетен период; резултатите от уреждането на операции и сделки от предходни отчетни периоди, които оказват

¹² Прилаганите формати на организация на счетоводството и принципите за признаване и оценяване на приходите, разходите и резервите на застрахователя са силно повлияни от англо-санксонската система, най-вече в лицето на Великобритания, чиито традиции в застраховането и неговото регулиране (с цялата специфика на прецедентното право) са се наложили в исторически план.

влияние върху финансовия резултат; откриване на грешки, пропуски или други събития, станали известни в рамките на същия текущ период.

При годишната счетоводна база застрахователните премии (вноски)¹³ се признават в отчета за доходите за счетоводния период, в който са получени. Особено в счетоводното признаване на премията/вноската е свързано със застрахователния период, за който тя се отнася. Обикновено една малка част от премията/вноските са за риск с покритие за период, който съвпада с периода на счетоводно отчитане на застрахователя. Застрахователната премия/вноска се третира като реализирана след изтичането на периода на рисковото покритие и в зависимост от степента, в която този период е свързан с края на отчетния период. Неспечелената част от застрахователната премия/вноска се прехвърля в следващия отчетен период. Разсрочените нереализирани застрахователни премии се представят като суми, които ще бъдат спечелени в един следващ отчетен период. Когато се възприеме подобна счетоводна практика, застрахователната премия се третира като реализирана едва след изтичането на срока на рисковото ѝ покритие.

Друга особеност е свързана с равнището на риска, което за по-голямата част от застрахователните договори не се променя съществено в рамките на целия период на рисково покритие. При тези обстоятелства застрахователните премии/вноски могат да се възприемат като реализирани равномерно в рамките на периода на рисково покритие, а размерът на нереализираните застрахователни премии би могъл да се изчислява на базата на времето за внасянето на премията. Когато се очаква, че ще настъпи промяна в равнището на риска в рамките на периода на рисково покритие – например при сезонни рискове в селското стопанство, свързани със слани, замръзвания, градушки, засушавания – тогава основа за пресмятането на спечелените премии не би трябвало да бъдат определените периоди. Основата, която ще се възприеме, трябва да отчита размера на риска в различните периоди на застрахователно покритие. Ако рисковият период е по-дълъг от една година, тогава се признава цялата сума на договорените застрахователни премии, като онази част от тях, която няма да постъпи в рамките на отчетния период, се третира като приходи за бъдещи периоди.

■ **Разсрочена годишна счетоводна база** се прилага в две разновидности. При първата разновидност всички елементи се признават в отчета за доходите, но с един счетоводен период назад. Всички останали постановки са както при едногодишната база. Така отчетът за доходите за текущия отчетен период съдържа: елементи (приходи, разходи), свързани с предходния отчетен период (приключената финансова година); изменения на приблизителни оценки за текущия счетоводен период, направени преди настъпването на този отчетен период, в приключени вече години, но се отнасят до евентуалните резултати, които стават известни в рамките на този период. Всеки приход, свързан с текущия счетоводен период, се разсрочва към следващия счетоводен период (следващата финансова година). При втория вариант на разсрочена годишна счетоводна база се следват същите принципи, но елементите са представени в отчета за доходите за счетоводния пери-

¹³ Има разлика във финансово-икономическата характеристика на застрахователната премия и застрахователната вноска, чието изсяняване не е обект на настоящата студия. Авторът има само предвид счетоводния момент на признаване на прихода от инкасираните застрахователни премии или вноски.

од, през който те са били реализирани. Съвкупната нетна печалба, отчетена до момента с оглед на текущата година, се признава като фонд, след като от нея се направят отчисления за очакваните загуби.

Независимо кой от двата варианта на разсрочена годишна счетоводна основа се използва, ако на базата на наличната непълна информация се появят индикации, че е вероятно през текущата година да възникнат определени загуби, тогава се формират резерви за покриване на очакваните загуби. Резултатът от дейността на застрахователя, представен във финансовия отчет за счетоводния период, ще се състои от: резултата за приключената финансова година; някои изменения за текущия счетоводен период на приблизителни оценки, направени преди настъпването на този отчетен период, в приключени вече години, за евентуалните резултати, които стават известни в рамките на този период; предвидения ресурс за покриване на очаквания недостиг от дейността през текущата година. Фондът в края на отчетния период включва: основните задължения от приключените години; нетния доход за отворената година; предвидените средства за покриване на очакваните дефицити от дейността през текущата отворена година.

Застрахователните премии се признават в отчетния период, в рамките на който са били внесени. Премии от текущата година могат да бъдат разсрочени и включени в отчета на доходите за счетоводния период, който следва периода, в който са били внесени. Допустим вариант е да бъдат включени в отчета за доходите за счетоводния период, в рамките на който са били внесени. При разсрочена годишна счетоводна база размерът на нереализираните застрахователни премии се определя само в края на приключената година. В края на всяка текуща година договорените застрахователни премии формират част от резервите за същата текущата година.

■ **Фондирана счетоводна база** се използва в случаите, когато резултатът от дейността на застрахователя не би могъл да се оцени с разумна сигурност дори в края на следващия счетоводен период. Тази счетоводна основа обикновено е подходяща за застраховане в морското дело, авиацията и транспорта, както и за някои видове непропорционални презастрахователни дейности, при които би могло да се очаква голямо забавяне в признаването на застрахователните премии. Всички елементи, макар и да се отнасят до неприключени години, се признават в отчета за доходите за счетоводния период, през който са били начислени. За всяка счетоводна година се формира фонд, към който се привеждат застрахователните премии по всички закупени полици или сключени договори в рамките на същата година, заедно със свързаните с тях застрахователни искове или други разходи. Фондът може да включва или само един вид дейност на застрахователя, или повече от един вид дейност, стига да е възможно тези няколко вида дейности да се управляват едновременно.

Фондът за всяка застрахователна година не е затворен, докато не постъпи достатъчно информация, за да се определят с разумна сигурност резултатите, което може да не стане до натрупването на няколко последователни счетоводни периода. Признаването на прихода при това положение се отсрочва до момента, когато ще се пристъпи към приключването на застрахователната година. Докато за отворената година не се осчетоводяват никакви приходи, то всички очаквани разходи през тези години се признават във финансовия отчет веднага, след като се появят признаци, че е възможно те да възникнат. Резултатът от заст-

рахователната дейност включва: резултати от застрахователната година, затворена в края на отчетния период; приравнявания към очаквани резултати, използвани преди получаването на окончателните резултати за предишни затворени години; задължения за очаквани дефицити в рамките на отворените години; приравнявания по линия на задължения за очакван недостиг за отворените години.

Всички застрахователни премии, внесени през даден отчетен период, се признават в отчета за доходите за същия период. При фондирана счетоводна база договорените застрахователни приходи както за отворените, така и за затворените години формират част от резерва за годината, в която са договорени.

2.2. Влияние на Европейските директиви върху счетоводната практика в застраховането

Приетите разпоредби в Европейската общност, в т.ч. и за счетоводството, са свързани с регионалното приложение на възможностите за постигане на съпоставима, лесно достъпна и разбираема счетоводна информация.

В началото на своето съществуване ЕС упражни и първото си право на избор – избра пътя на хармонизирането, като изостави стандартизирането, независимо от свързаните с това последствия и негативни възможности. Този резултат беше реализиран при прилагането на Четвъртата директива¹⁴ относно годишното счетоводно приключване на дружествата с определени правни норми. Европейската комисия определи задачите на Четвъртата директива като особено важни, в частност за акционерните дружества и дружествата с ограничена отговорност, най-вече за защита на интересите на съдружниците и на трети лица. Приемането на Директивата въвежда прилагане на подход на едновременно координиране на отделните вътрешногържавни разпоредби относно структурата и съдържанието на годишния финансов отчет, отчета за дейността, методите за оценка и осигуряването на публичност на тези документи. Четвъртата директива определя минимално необходимите норми за представяне на годишния финансов отчет на дружествата в Общността с цел приближаване (но не унифициране) на англосаксонската и континенталната счетоводна система.

Във връзка с разработването и приемането на Четвъртата директива Европейската комисия изхожда от факта, че всяко усилие за стандартизиране на годишния финансов отчет на дружествата в Общността създава проблеми, чиято природа ще затрудни положението на самото счетоводство. Основните трудности на стандартизирането са свързани с фундаменталните различия, които съществуват между отделните правни системи, с формите на организация, със собствеността върху предприятията, с данъчното законодателство, а също и с ролята и значението на счетоводната професия.

По този начин предвидените в директивата (в резултат и с цел хармонизирането) различни варианти са цената, която се плаща, за да се приеме хармонизаци-

¹⁴ Точното наименование на директивите и връзката им със счетоводството на застрахователя е представено в следващите страници на студията. Наименованията на директивите, датите на публикуване и основните моменти са съгласно преводи на издателство АЛБАБУЛ, София/Берлин, Правни актове на Европейските общности и Европейския съюз.

ята, особено когато нейният обем е тясно свързан с други сфери, все още нерегулирани на ниво ЕС. Така например в практиката на обединена Европа често се случва предлагането на по-добър закон да бъде оттеглено в опит да се постигне съчетаване на желанията на всички страни членки. Не се забравя, че, от своя страна, тези държави нямат желание за радикална промяна на своето законодателство. Следователно може да се каже, че многобройните варианти крият по-добър вариант на скрита невъзможност да се стигне до съгласие по време на съответните дискусии.

Използването на опции (право на избор) позволява определена степен на правно хармонизиране в ЕС без да се разцепва целостта на националното законодателство в резултат от налагането на един самостоятелен независим закон на Съюза. От началото на 2005 г. *Международните стандарти за финансово отчитане* са приети за прилагане в страните от ЕС, но пак е налице правото на избор, т.е. те са задължителни само за консолидираните отчети на тези компании, в частност застрахователни, чиито ценни книжа се листват на фондовите пазари.

Директивите стават нормативна уредба за страните членки на ЕС при спазване на строго определена процедура. След като съответната директива бъде приета в ЕС, тя се включва в законодателствата на страните членки в рамките на предварително определен срок. Новото законодателство (новоприетите или изменени директиви) има първенство по отношение на действащите в момента правила, установени на базата на приложимите закони във всяка отделна страна, по-точно на онези части от тях, които регулират дейността на застрахователните компании и съдействат за правомерността на техния бизнес. Промяната се осъществява по удобен за застрахователите способ, като максимално се ползва създадената вече правна основа.

Целта на обединения пазар – да се реализира правото на „четирите свободи“¹⁵ и в сферата на застраховането, наложи публикуването на три „генерации“ европейски директиви за период от приблизително 25 години. Процесът започва през далечната 1964 г. с Директивата от **първата генерация**¹⁶, отнасяща се до презастрахователния пазар (с последващи предписания за животозастраховането и имущественото застраховане, респективно през 1979 г. и 1973 г.), в която е разрешена свободата на създаване на предприятие. Всеки застраховател със седалище в Европейската общност може да открие, да създаде клон, филиал в друга страна членка, като прилага нормативна уредба за разрешаване на дейността и надзор на страната, в която осъществява застрахователната дейност.

Този принцип, известен като „host country control“, на практика създаде бариера за интеграционния процес на обединения европейски пазар и произведе негативни ефекти и **за втората генерация директиви**, която се отнася до свободното движение на услуги. Тези директиви (Животозастраховане 1988 г., Имуществено застраховане 1990 г.) отделиха „големите рискове“ от „масовите рискове“. И за

¹⁵ Свободно движение на стоки, свободно движение на капитали, свободно движение на услуги, свободно движение на хора (труд).

¹⁶ Директива на Съвета № 64/225/ЕИО от 25.02.1964 г. на Европейската икономическа общност за премахване на ограниченията на свободата на установяване и свободното движение на услуги в областта на презастраховането и ретроцесията, Правни актове на Европейските общности и Европейския съюз, АЛБАБУЛ, София/Берлин.

„големите“, и за „масовите“ рискове бяха определени изискванията на home country control. Всички страни с изключение на Великобритания и Холандия приложиха тази възможност.

Едва с **третата генерация директиви (1992 г.)** се заявява ясно радикалното откриване на застрахователния пазар: определя се единствено (едно) лицензиране в рамките на Европейската общност, окончателно се утвърждава принципът на „home country control“, като отпада разликата между „големи рискове“ и „масови рискове“ и се откроява ролята на надзора само върху платежоспособността, с последващото отменяне на т.нар. „материален надзор“: т.е. никакъв превантивен контрол върху тарифите и върху условията на застрахователния договор. В една от последните корекции на отменения вече Закон за застраховането¹⁷ също са залегнали постановките на европейските директиви от трета генерация относно превантивния контрол върху тарифите и върху условията на застрахователния договор: „Чл. 23 (1) Общите условия, тарифите и застрахователно-техническите планове по застраховките и промените в тях не подлежат на предварително одобряване, доколкото със закон не е предвидено друго.“ Предвидено е прилагане на уведомителен режим за застраховки, които засягат физически лица. Влезият в сила от 01.01.2006 г. Кодекс за застраховането¹⁸ въвежда представянето и одобрението на Програма за дейността на застрахователя. Тази програма е и базата, върху която надзорният орган издава или отказва да издаде лиценз за извършване на дейност като застраховател или за разширяване на вече получен такъв лиценз.

Вече са налице и **четвъртата генерация директиви (2002 г.)**, които разглеждат комплексното проявление на риска във финансовите конгломерати и поставят редица условия за изпълнение от участниците на пазара на финансови услуги, свързани с все по-голямата концентрация на риск в определени холдинги. Използваният термин в отмененият вече Закон за застраховането е „застрахователна група“. С включването на нов раздел 4 (Д.В., бр. 85 от 2004 г.) в този закона се дава първият отговор на европейската директива за финансовите конгломерати, а именно определят се правилата на допълнителния надзор върху застрахователи, които участват в застрахователна група. Тази постановка е запазена и в Кодекса за застраховането като се дават определения за застрахователен холдинг и застрахователен холдинг със смесена дейност (чл. 27 и 28). А на възможностите за прилагане на европейските директиви е отредена глава трета на Кодекса.

В Таблица 1 е представено групиране на Директивите на ЕС, свързани със счетоводството на застрахователя, според разглежданата в тях проблематика и степенята им на относимост към застрахователния бизнес.

¹⁷ Закон за застраховането, чл. 23, Д.В., бр. 85 от 2004 г.

¹⁸ Държавен вестник, бр. 103 от 23.12.2005 г.

Таблица № 1

Група А: Директиви с общо приложение за счетоводството на всички стопански субекти, в т.ч. за застраховането	
Първа директива 68/151/ЕИО от 09.03.1968 г.	Координиране на разпоредбите за защита, предписани в държавите членки на дружествата, по смисъла на чл. 58, ал. 2 от договора в интерес на съдружниците и трети лица с цел постигането на еквивалентност на тези разпоредби – в частта публикуване на финансовите отчети на дружествата
Четвърта директива 78/660/ЕИО от 25.07.1978 г.	Годишно счетоводно приключване на дружества с определени правни форми – чл. 1, ал. 2 във връзка с по-нататъшното координиране дава възможност на държавите членки да не прилагат тази директива спрямо банки, други финансови институции, както и към застрахователни дружества
Седма директива 86/635/ЕИО от 13.06.1983 г.	Консолидирано приключване
Осма директива 84/253/ЕИО от 10.04.1984 г.	Лицензиране на лицата, на които е възложена задължителната проверка на отчетните документи
Група Б: Директиви с общо предназначение в областта на застраховането	
Директива 91/674 от 12.12.1991 г.	Годишни и консолидирани отчети на застрахователните предприятия
Директива 2001/65 ЕО на Европейския парламент и на Съвета на министрите от 27.09.2001 г.	Изменение на директиви 78/660/ЕИО, 83/349/ЕИО и 86/635/ЕИО на Съвета с оглед на допустимите правила за оценяване в годишното счетоводно приключване, респективно в консолидираното счетоводно приключване на дружества с определени правни форми и на банки и други финансови институции
Директива 2003/51/ЕО на Европейския парламент и на Съвета на министрите от 18.06.2003 г.	За изменение на директиви 78/660/ЕИО, 83/349/ЕИО, 86/635/ЕИО и 91/674/ЕИО относно годишното счетоводно приключване и на консолидираното счетоводно приключване на дружества с определени правни форми, на банки и на други финансови институции, както и на застрахователни предприятия
Регламент № 2157/2001 на Съвета на министрите от 08.10. 2001 г.	Статут на европейското дружество
Директива 90/435/ЕИО на Съвета на министрите от 23.07. 1990 г.	Съвместна данъчна система на дружествата майки и дъщерните дружества от различни държави членки
Директива 90/434/ЕИО от 23.07.1990 г.	Съвместната данъчна система при сливане, разделяне, апортиране на части от предприятие и размяна на дялове, които засягат дружества от различни държави членки

Продължение

Група В: Директиви в областта на застраховането – по видове застраховане	
Имуществено застраховане	
Първа директива 73/239 от 24.07.1973 г.	Координиране на правните и административните разпоредби по общо застраховане (Първа директива по общо застраховане)
Втора директива 88/357 от 22.06.1988 г.	Координиране на правните и административни -те разпоредби за общото застраховане, създаване на благоприятни условия за свободно предоставяне на услуги и изменяща директива 73/239 ЕИО (Втора директива по общо застраховане)
Трета директива 92/49 от 18.06.1992 г.	Координиране на правните и административните разпоредби, засягащи имущественото застраховане и изменяща директива 73/239 и 88/357 (Трета директива по общо застраховане)
Животозастраховане	
Първа директива 79/267 от 05.03.1979 г.	Координиране на правните и административните разпоредби, свързани с осъществяването на дейност по пряко животозастраховане (Първа директива по живот).
Втора директива 90/619 от 08.11.1990 г.	Координиране на правните и административните разпоредби, свързани с осъществяване на дейност по пряко животозастраховане, която предвижда разпоредби, улесняващи ефективното упражняване на свободата на предлагане на услуги и изменяща Директива 79/267 (Втора директива по живот).
Трета директива 92/96 от 10.11.1992 г.	Координиране на правните и административните разпоредби за пряко животозастраховане и изменяща Директиви 79/267 и 90/619 (Трета директива по живот)
Група Г: Директиви за допълнителен контрол на финансови конгломерати	
Директива 2002/87 на Европейския парламент и на Съвета на министрите от 16.12.2002 г.	За допълнителния надзор на кредитните институции, застрахователните предприятия и инвестиционните фирми във финансов конгломерат ¹⁹

¹⁹ Директивата установява общи стандарти за допълнителен разумен контрол върху икономически групи, в които са включени и регулирани институции – банки, застрахователи, инвестиционни посредници. Прилагането на тази директива означава надзорните органи да преценяват на консолидирана основа финансовото състояние на конгломерата във връзка с неговата платежоспособност, концентрация на рискове, вътрешни за икономическата група трансакции. Влизането в сила на тази директива в България ще стане след приемането от 40-то Народно събрание на Закон за надзор върху финансовите конгломерати. Надзорният орган, който ще прилага този закон, ще се определя според ролята на отделните регулирани институции в икономическата група. В България на критериите за финансов конгломерат в момента отговарят „Икономическата група ДЗИ“ и икономическата група „Алианс България“. По смисъла на проекта за Закон за надзор върху финансовите конгломерати, тъй като и в двете групи водещи са застрахователните дружества, надзорният орган ще бъде Комисията за финансов надзор.

Влиянието на директивите върху счетоводната практика на застрахователите от страните в Европейския съюз се отнася до няколко основни проблема.

■ **Първият проблем е свързан с годишните отчети и консолидираните сметки за застрахователните гаранции** – в тях се отразява силното влияние на англосаксонския подход и покрива регламентирания вече изисквания относно застрахователните компании, които се съдържат в Наредба 4 и Наредба 7 към Закона за компанията от 1985 г. на Великобритания във връзка със следните основни елементи:

- Формата и съдържанието на баланса, отчета за приходите и разходите и отчета за печалбите.
- Определяне на елементите, които трябва да бъдат включени във всеки отделен отчет.
- Оповестяванията, които трябва да се съдържат в бележките към всеки финансов отчет.
- Специални оценъчни правила.
- Адаптации в съответствие с изискванията за изготвянето на консолидирани финансови отчети.
- Изисквания, свързани с евентуалното публикуване и обхвата на одиторското мнение.

• **Вторият проблем** е свързан с някои елементи в **Отчета за приходите и разходите**²⁰, чрез които се допуска компенсиране на текущите печалби или загуби за периода. Те обикновено включват предоставените или реализираните застрахователни вноски, изплатени или разсрочени искове, както и разходи, свързани със застрахователни гаранции и искове, които ще бъдат предявени или вече са предявени, но не са изплатени. Не съществуват точно регламентирани правила къде точно да бъдат включени тези разходи, като изключение в това отношение правят единствено платимият лихвен процент и някои корпоративни разходи. Имущественото застраховане като дейност може да се осчетоводява на „годишна база“, на „разсрочена годишна база“ или на „фондирана база“.

■ **Третият проблем** е свързан с препоръката в нормативните актове **годишната счетоводна база** да се използва в случаите, когато резултатите от текущата дейност на застрахователя биха могли с относителна сигурност да се посочат в края на счетоводния период, за който се съставя финансовият отчет. Това се отнася преди всичко за онези видове застрахователна дейност, при които относително бързо се оповестяват застрахователните вноски и предявените искове в застрахователната компания – като например директно застраховане на собственост или застраховки за несчастни случаи. При използването на годишната счетоводна база предявените искове без презастрахователните покрития, които са натрупани през годината, се сравняват със застрахователните вноски, без вноските за презастраховане, натрупани през финансовата година. Основните характеристики на годишната счетоводна основа включват следните изисквания:

²⁰ Използва се терминът „отчет за приходите и разходите“, а не „отчет за доходите“, тъй като се разглеждат постановките в директивите на ЕС и все още върху тяхната терминология не са оказали влияние актуализираните термини в МСФО.

- Всички застрахователни вноски да бъдат осчетоводени в годината, в която са внесени, като в балансите се включват оценки за евентуалните рискове, които ще се наложи да бъдат покривани през периода, макар по тях все още да не са предявени искове.

- Доходите от застрахователни вноски да се включат по такъв начин във финансовия отчет, че да се покрие целият рисков период. В края на отчетния период се осчетоводяват така наречените нереализирани (неспечелени) вноски, които представляват неизползваната част от продадените полици, издадени за период, който обхваща и следващ отчетен период.

- Изчисленията за нереализираните (неспечелените) застрахователни вноски се правят на дневна основа (като годишната вношка се разделя на 365 дни) или на месечна основа, като реализираната част в рамките на отчетния период се осчетоводява като приход, а останалата се включва в раздела за други предстоящи разходи.

- Евентуалните разсрочени или отложени разходи се изчисляват по възможно най-точния начин и се представят без никакви ограничения. В оповестяванията към отчета специално се разясняват както основата на изчисляване, така и количеството на разсрочените разходи.

- Наред с нереализираните застрахователни вноски в отчета се включва и раздел „непокрити рискове“, особено когато се предполага, че размерът на вноските няма да е достатъчен за покриването на евентуални бъдещи загуби, които ще се появят след крайната дата на финансовия отчет. При изчисляването на размера на нереализираните рискове се взема предвид инвестиционният приход от активите, в които са инвестирани техническите запаси. Тези данни се представят и в доклада за управление заедно с информацията за възприетата счетоводна политика.

- Когато се изчислява размерът на предявените искове, се вземат под внимание неуредените искове, включително и онези, които вече са предявени, но все още не е започнала процедура по уреждането им. Преценката за неуредените искове се основава на възможно най-правилна прогноза за евентуалните разходи за ликвидация на щетите, като се включват заедно с това и разходите за изплащането на законово регламентирани такси, свързани непосредствено с индивидуалните застрахователни искове. Специално трябва да се отчетат и допълнителните разходи на застрахователната компания, които ще бъдат направени след датата на приключването на финансовия отчет и ще бъдат необходими за уреждането на неизплатените застрахователни искове.

В заключение може да се каже, че Европейският съюз извървя своя път по отношение на хармонизирането и възприе, макар и отчасти, философията на *Международните стандарти за финансово отчитане*. Във връзка с това за финансовите отчети на застрахователите редица от изискванията на ЕС ще подлежат на изменение и адаптиране. Съществено влияние ще окаже и влезият в сила от 01.01.2005 година и вече многократно цитиран общоприет стандарт за финансово отчитане на застрахователните договори.

2.3. Счетоводната практика в България

Счетоводството на застрахователите в България има своите исторически традиции, методика и методология още от началото на 20-ти век, основаващи се на развитието на самия застрахователен бизнес у нас по това време. В България по традиция се прилага годишната счетоводна база. Що се отнася до счетоводната практика на застрахователите в нашата страна през последните десетилетия, то тя се определя от постепенното преминаване на застраховането като дейност от държавен монопол в дейност, упражнявана по занятие в пазарни условия²¹, и от приетите и въведени счетоводни принципи, материализирани както в европейските директиви, така и в системата от МСФО.

Радикалните законови промени на националната счетоводна система оказват влияние и върху застраховането. Освен приложението на счетоводната нормативна уредба от общ характер за застраховането (Закон за счетоводството, Национален сметкоплан и Национални счетоводни стандарти) в България още от 1996 г. е приет и влиза в сила и Национален счетоводен стандарт, който третира въпросите за финансовото отчитане и представяне на счетоводните отчети на застрахователните предприятия. Във времето до 01.01.2003 г. националният счетоводен стандарт, посветен на застраховането, претърпя няколко промени, но изпълни ролята си на счетоводна база за специфичния бизнес застраховане²².

²¹ Въпросите на застраховането и счетоводното му осигуряване са разглеждани от редица видни автори: проф. Добрев в „Учение за отделното стопанство“, София, 1941 г., стр. 457 и сл.: разглеждани са и въпросите, свързани с аквизиционните разходи, с определянето на застрахователните премии, с признаването на приходите и разходите и формирането на „стопанския резултат на застрахователното предприятие“; В „Учение за балансите“, София, 1946 г., проф. Добрев развива въпросите за баланса на застрахователните предприятия, стр. 128-131. На един по-късен етап П. А. Телбизов в Записки по счетоводството на Държавния застрахователен институт, Наука и изкуство, София 1950 г., вече разглежда въпросите за счетоводството от гледна точка на ДЗИ като държавен монополист в предоставянето на застрахователни услуги, засяга и отчитането на събраните премии от други предприятия и учреждения в областта на транспорта, държавните предприятия „Деспред“ и „Транспред“, които за сметка на ДЗИ сключват застраховки и събират премии. Тъй като книгата е публикувана скоро след национализацията на БЗКБ, той разглежда и специфични счетоводни въпроси като признаването на прехвърлените недобори, отчитани в околийските клонове на ДЗИ, и на разчетите, свързани с остатъците в БНБ. Специализираните публикации по счетоводство на застрахователя до началото на 90-те години на миналия век са под знака на ДЗИ. Важно място в счетоводната литература, посветена на застраховането, имат трудовете на проф. М. Нейков, в т.ч. Рискът и застраховането, ALMA MATER INTERNATIONAL, 1999 г., Анализ на дейността на застрахователното дружество, в колектив с проф. Драганов, УИ „Стопанство“, София, 1999 г., Застрахователно и осигурително счетоводство УИ „Стопанство“, София, 2003 г.

²² Развитието на счетоводството на застрахователя в България през последните десетина години е свързано с развитието на националните счетоводни стандарти и преминава през няколко етапа, а именно:

С ПМС 276/30.12.1992 г. се приемат първите Национални счетоводни стандарти с общи разпоредби. Стандартите са 18 на брой, все още не е разработен и приет стандарт за застраховането;

Въпреки новите постановки за счетоводството в България, в т.ч. и за счетоводството на застрахователите, може да се каже, че все пак до 2003 г. (когато задължително се въвежда прилагането на МСС за предприятията, създадени по специален закон, каквото е предприятието на застрахователя) българската счетоводна практика на застрахователите се доминира от счетоводната практика на ДЗИ (разпространена най-вече от бивши служители на държавното предприятие, преминали на работа в други частни застрахователни дружества). Този факт е обясним с многогодишния държавен монопол в застраховането, реализиран най-вече чрез ДЗИ. Разбира се, за застрахователите, в чиито капитали имаше чуждестранни инвестиции, приложението на МСС беше с много по-ранна дата, но това по-скоро се отнасяше до трансформиране на информацията от съставените вече финансови отчети по правилата на МСС отколкото осъзнато прилагане на философията и изискванията на общоприетите счетоводни принципи.

3. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД СЧЕТОВОДСТВОТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛИТЕ В РЕЗУЛТАТ НА ПРЕМИНАВАНЕ КЪМ СИСТЕМАТА НА МСФО И ВЛИЗАНЕТО В СИЛА НА МСФО 4 ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ДОГОВОРИ

3.1. Сравнителен анализ на подходите за хармонизиране и стандартизиране в счетоводството

Доказаната обществена значимост на застраховането като финансова индустрия за прехвърляне и преразпределение на риска е и непосредствената причина за бързото му и с традиции интернационализиране като бизнес. Опериращите на глобалния застрахователен пазар транснационални застрахователни компании, в т.ч. застрахователни, все повече изпитват необходимостта от стандартизиране на счетоводството им. Унифицирането и стандартизирането на счетоводството на застрахователя са и в непосредствена връзка с упражнявания контрол

С ПМС 192/01.08.1996 г. се отменя ПМС 276/30.12.1992 г. и се приемат Национални счетоводни стандарти от 1 до 32, в т.ч. НСС 22 Счетоводни отчети на застрахователните предприятия;

С ПМС 65/25.03.98 г. се отменя ПМС 192/01.08.1996 г. и се приемат нови Национални счетоводни стандарти от 1 до 30 и Общи разпоредби. С това ПМС е приет НСС 14 Представяне на счетоводните отчети на застрахователите;

Следват няколко изменения и допълнения през 1999 г., които не засягат НСС 14;

Нови изменения и допълнения в ПМС 65/25.03.98 г. от 2000 г., 2001 г. и 2002 г. водят до приемането на нови Национални счетоводни стандарти, този път от 1 до 38, в т.ч. НСС 3 Представяне на финансовите отчети на застрахователите. По същество всички последващи изменения и допълнения в системата на националните счетоводни стандарти не предизвикват промени в стандарта за застраховането с редакцията му от 1998 г. Основанието е липсата на специален международен счетоводен стандарт и приетото вече в Закона за счетоводството преминаване към системата на МСС за предприятията, които функционират по отделни закони – каквито са предприятията на застрахователите.

върху дейността на застрахователя и от гледна точка на активното му участие на международните финансови пазари.

Дискусията между определящите развитието на счетоводната практика международни участници по проблема за постигане на все по-голяма съпоставимост на информацията от финансовите отчети премина през няколко възможни начини за реализиране, преди процесите на глобализацията да се задълбочат и също да окажат въздействие върху счетоводството. Първият начин е чрез хармонизиране на законодателството и наложените се практики с приложими в други страни законодателства и практики. Вторият начин е чрез прилагането на международни счетоводни стандарти, които не засягат специфичното нормативно регулиране в съответните страни за някои видове бизнес, в т.ч. за застраховането.

На практика хармонизирането и стандартизирането са два различни подхода, две различни концепции с една цел – постигане на съпоставима, разбираема и лесно достъпна информация от финансовите отчети. Терминът „хармонизация“ обичайно се свързва с многогодишната политика, прилагана в континентална Европа и материализирана от Европейския съюз. Необходимо е да се отбележи, че нито Европейската комисия, нито другите органи на Общността някога са определили по възможно най-точен и категоричен начин съдържанието на хармонизацията въобще и в частност на счетоводната. Следвайки логиката, е възможно да вложим следното съдържание в тези две концепции:

Първо. Модернизацията на двете счетоводни системи е извършена по такъв начин, че да ги направи възможно най-близки помежду им, оставяйки да съществуват различия, които не пречат на съпоставимостта на крайните резултати. Разбира се, отстранени са всичките различия, които се оказват вредни за коректното функциониране на икономическата система. В този случай концепцията за „хармонизиране“ би била противопоставена на концепцията за „стандартизиране“, възприемана най-вече като процес, в който счетоводните системи стават унифицирани. Следователно хармонизирането се разбира като „съгласуване на различни виждания“, като не е необходимо счетоводната информация да се представя от формална гледна точка по един и същ начин, а по-скоро да се представи по разбираем за потребителите начин, независимо че те използват различни стандарти.

Второ. Унифициране на различни счетоводни системи с цел радикално да бъде елиминиран който и да е проблем, възникнал при сравняването (съпоставянето) между тях. В този случай глаголът „хармонизиране“ се трансформира в синоним на „стандартизиране“ или „унифициране“. Следователно, веднъж създадена и еднородно приета, стандартизираната счетоводна система ще се наложи и ще се прилага не само от участващите към момента на възприемане държави, но и от всяка следваща, като по този начин ще се стигне до пълна отмяна на всички съществуващи към момента национални счетоводни системи.

Възприемането на една от двете дефиниции като най-пълно изразяваща същността на концепцията за „хармонизиране“ означава да разберем кой би трябвало да бъде пътят, който да се извърви, за да се идентифицират и отстранят проблемите, дължащи се на формиращи счетоводните различия отклонения.

Хармонизирането би могло да се разглежда като „хармонизиране де юре“ и „хармонизиране де факто“. В първия случай се има предвид процесът на съгласуване на свързана нормативна уредба, докато във втория случай се разбира счетоводната практика, насочена към подобряване на съпоставимостта на счетовод-

ните системи и информация. В този последен случай хармонизиране е налице, когато предприятията със сравним предмет на дейност и сравнима макрорамка възприемат един и същ счетоводен подход, избран между повече от една възможности, по такъв начин, че параметрите на финансовите резултати, на доходността и на ефективността им да са сравними и съпоставими. Тази съпоставимост, разбира се, се установява при пълното осъзнаване на съществуването на някои структурни или национални различия в националните счетоводни системи.

Следователно хармонизирането може да бъде разгледано като процес, който създава условия за увеличаване на възможностите за сравнимост на счетоводните системи, приложими в отделните държави, при фиксиране на граници на съществуващите различия.

От друга страна, може да се приеме и че счетоводното хармонизиране се приближава до стандартизирането не толкова по отношение на строго определения подход за изграждане на счетоводната система и представяне на счетоводната информация, наложен на наднационално равнище, колкото по качеството, количеството и разбираемостта на информацията, която може да бъде извлечена от националната счетоводна система. Един път постигната, тази цел позволява организацията на счетоводството, счетоводната информация да останат, макар и формално, различни помежду си, съобразно различната икономическа, правна, социална, културна и т.н. специфика на всяка държава.

Европейската комисия отговаря косвено на въпроса за двете концепции „хармонизиране“ и „стандартизиране“, като подчертава преди всичко, че те не са синоними. В излезлият през 2001 г. в България справочник „Азбука на европейската интеграция“²³ под рубриката хармонизация е дадено следното определение: „Хармонизирането на законодателството на държавите членки е инструмент за отстраняване на национални правни различия, представляващи пречка за пълноценното функциониране на вътрешния пазар. Това е процес на установяване на общи закони и стандарти за продукти, услуги, данъци, търговия. Съветът, по инициатива на Европейската комисия, може да предприема действия за хармонизиране на вътрешноправните разпоредби на държавите членки чрез правния способ на директивите.“

Противоположно на хармонизирането, стандартизирането налага създаване на съвкупност от принципи, с които всяка от страните би следвало задължително да замени изцяло и без никакви възможности за алтернативи, извън предвидените в самите стандарти, националните си традиции и нормативна уредба. По този начин се постига счетоводно унифициране между всички страни, т.е. „пълно прилагане на единствен счетоводен модел, наложен на наднационално ниво“.

В европейската счетоводна наука и практика са добили гражданственост и други дефиниции на концепциите за хармонизиране и стандартизиране, разработени например чрез определяне на критериите за всеки един от двата процеса:

■ **От гледна точка на целите**, когато двете концепции вече следва да се приложат като процес – различията между хармонизиране и стандартизиране се определят от определената цел и от начина за постигането ѝ, като се имат предвид различната интензивност, последователност и достижимост на целта, която

²³ Институт за европейски изследвания и информация, Нов български университет, Европейски център за обучение „Лактеа“, Азбука на европейската интеграция, София, 2001 г., стр. 113.

мо всеки от двата процеса предвижда да бъдат изпълнени, но само по отношение на практикоприложния аспект на счетоводството, а не по отношение на управлението на националните счетоводни системи.

■ **От гледна точка на управлението на тези процеси** – постигане на хармонизиране или стандартизиране, проведени от държавния апарат. В този случай хармонизирането би следвало да се възприеме като цел на ЕС. Защищаването на тази теория се съобразява с факта, че макар и да е с наднационално значение, макар и да е съпоставим с организации от световно значение, ЕС си остава орган на регионално ниво. Следвайки същата логика на съждения, стандартизирането е цел на Борда по МСС (International Accounting Standards Board (IASB)).

■ **От гледна точка на геополитическите размери на приложение и влияние** – хармонизирането се приема като процес, подходящ за определен регион, в който вече има постигнато съгласие и в други геополитически и икономически аспекти. Така например, докато ЕС не би могъл да не се съобразява с регионалните проблеми (и следователно е принуден да хармонизира, съобразявайки се с региона, така че да не се унищожи консенсусът между страните членки), за БМСС няма ограничения от такъв характер и той преследва една цел – стандартизирането. Оттук и другият извод, че стандартизирането е по-всеобхватно от гледна точка на територии и приложение, а следователно е и по-неутрално от гледна точка на конкретна конюнктура или влияние.

Следователно използването на хармонизирането, от страна на Европейския съюз, и стандартизирането, от страна на Борда по международни счетоводни стандарти, никак не са случайни. И без да се застава зад някои от съществуващите мнения за възможен „счетоводен империализъм“ от страна на САЩ и Великобритания, исторически е доказано, че господстващото влияние на някои държави в БМСС прави достатъчно бърз процеса на вземане на решения с последващата възможност да се приложат радикални предпочитания между отделните счетоводни подходи и счетоводни системи. Точно обратното, пълното равенство на влияние и значение между страните членки на ЕС, равенство, гарантирано от правото на вето, което всяка от тях може да упражни, прави фактически много сложен процеса на гласуване. Степента на сложност се отнася до всички директиви, в т.ч. и касаещите счетоводството. Известно е с каква трудност се вземат решенията за одобрение и прилагане на съответните директиви (например Четвъртата директива и т.н.).

Разглеждането до този момент на въпросите за същността, приложението и избора на една от концепциите – „хармонизиране“ или „стандартизиране“, се базира на разбирането, че съгласуваността на счетоводството и следователно на националните счетоводни системи (независимо в резултат от коя концепция ще се постигне) е оптимална цел за европейското законодателство.

Налице са обаче и отрицателни мнения²⁴. Някои от тях са предизвикани най-малкото от това, че се създава впечатление сякаш тази цел е одобрена от всички страни членки. Други свързват хармонизирането с ускоряване на възможностите за възникване и развитие на един скрит империализъм от страна на индустриализираните страни (най-вече САЩ и Великобритания) за сметка на развиващите се страни. Това съмнение се свързва най-вече с институциите със световно значение като БМСС и Международната федерация на счетоводителите (МФС) (IFAC), но не би следвало да се отнася до страните членки на ЕС. Те имат много добро индустриализирано ниво и икономическо богатство, така че почти е невъзможно да се говори за „империализъм“ на една държава спрямо друга държава от съюза посредством налагането на конкретен счетоводен модел. Но също така е вярно, че влиянието на Великобритания – най-вече по отношение на развитието и налагането на определена счетоводна система на страните, в които господства системата на прецедентното право (common law), беше чувствително при разработването на Четвъртата директива. Достатъчно е да се припомни принципа за „вярно и честно представяне“ (true and fair view), неизвестен (в смисъл неприлаган) в континентална Европа до приемането и въвеждането на Четвъртата директива, с изключение на Холандия. А този принцип стана водещ в резултат от влизането на Великобритания в Общността. Разбира се, подчертавам, че въвеждането на принципа „за вярно и честно представяне“ не е акт на „свърхсила“ или на превъзходство над останалите страни членки, а изразява единодушното приемане на едно по-добро предложение в сравнение с прилаганите до този момент. В заключение приемам, че не е възможно да се говори за „скрит империализъм“ най-малко сред членовете на ЕС, но трябва да се внимава по отношение на процеса хармонизиране, когато:

- в най-добрия случай при неговото възприемане и прилагане ще се има предвид заместването с по-добра и модерна методология;

- а в най-лошия случай при неговото възприемане и прилагане ще се има предвид споразумение, произтичащо от несъвместимостта на изложените позиции от отделните страни членки; споразумение, дължащо се на факта, че вето дори само на една държава би блокирало целия нормативен процес.

Друго възможно възражение, изказано против хармонизирането, се свързва с факта, че *Международните стандарти за финансово отчитане* не държат сметка за специфичните различия на всяка страна (политическа система, правна система, степен на икономическо развитие, културни традиции и т.н.) и следователно тяхното приложение е по-всеобхватно. Въпросът дали Република България иска да стане част от Общността, в която желае физически, икономически и културно да бъде обединена, вече не е актуален. По нормативен път прилагането на систе-

²⁴ Елстейн, Б. Дж. и А. А. Мирца, МСС/МСФО 2004-2005 Международни стандарти за счетоводство и финансова отчетност. Коментари и приложения, К&Б консулт, София, 2004 г., стр. 4. „В края на 90-те години в Европа за кратко време възникна недоволство от растящото господство на стандартите на Великобритания и САЩ и това на МСС. Беше предложен план за организиране разработването на отделни европейски стандарти, които вероятно щяха да продължат да бъдат ориентирани в защита на кредиторите, т.е. отново по-консервативни от тези на англоезичните нации. Тази идея обаче бързо беше отхвърлена и ЕС прие въвеждането на МСС като задължителни за използване от публично регистрираните компании при изготвянето на консолидирани финансови отчети от 01.01.2005 г.“

мата на *Международните стандарти за финансово отчитане* от определен кръг бизнес и предприятия вече е факт. Те вече се прилагат от 2003 г. за предприятия-та от финансовия сектор, в които значителен дял има застраховането.

Остават обаче различията между информационните потребности на отделните ползватели на счетоводна информация. Тези различия са всичко друго, но не и лесно разрешим проблем. Така например американските автори Agrawal, P., P. H. Jensen, A. L. Meador, K. Sellers²⁵ описват усилията, положени от Комитета по MCC (IASC) в тази връзка.

Споровете относно хармонизирането на многобройните форми на финансов отчет в един единствен, така че с него да може да се отговори на информационните потребности на всички ползватели, продължават и днес. Това е много трудна за изпълнение задача, защото съществува голяма несигурност както спрямо ползването на счетоводна информация, така и спрямо информационните нужди на отделните потребители. Независимо от това, че много често се изработват списъци на потенциалните клиенти и на решенията, които те трябва да вземат, няма единодушие относно коя специфична група на ползватели или коя специфична информационна потребност трябва да бъде удовлетворена от информацията на финансовия отчет. Най-обикновените твърдения, според които информацията, полезна за една специфична група или за една определена цел, би била полезна също и за други, не могат да се приемат за подходяща основа за развитието на счетоводната теория.

Разбирането за съставяне и представяне на съпоставими финансови отчети, които да бъдат приложими за целите на максимален брой потребители, в т.ч. и на надзорните органи на съответните държави или финансови пазари, измести процеса от „хармонизиране“ към „конвертиране“, „сближаване“ на различните национални счетоводни системи към основните положения, принципите и процедурите, предмет на МСФО. Този процес се отнася за всички сектори от световното стопанство и постепенно засяга все повече страни. Доказателство за това е и фактът, че за определени цели и за определен тип предприятия (дейности) прилагането на МСФО става задължително и за страните членки на ЕС от 2005 г., а много други развити страни като Австралия, Япония и др. обявиха намеренията си за преминаване към тази счетоводна база.

3.2. Счетоводни проблеми на преминаването към общоприетите правила за отчитане на застрахователните договори

В приетата през 1992 г. Конституция на СМСС са посочени две **цели**:²⁶ **Първата** е да формулира и публикува, изхождайки от обществените интереси, счетоводни стандарти, които да бъдат съблюдавани при представянето на финансовите

²⁵ Agrawal, P., P. H. Jensen, A. L. Meador, K. Sellers²⁵, “An international comparison of conceptual frameworks of accounting”, Journal of Accountin 24/1989, издание на University of Illinois, стр. 237-249.

²⁶ Вж. Епстейн, Б. Дж., А. А. Мурца, МСС/МСФО 2004-2005 Международни стандарти за счетоводство и финансова отчетност. Коментари и приложения, К&Б консулт, София, 2004 г.

отчети, и да съдейства за тяхното приемане и спазване в световен мащаб. **Втората** цел е да работи изцяло за подобряването и хармонизирането на нормативните разпоредби, счетоводните стандарти и процедурите, свързани с представянето на финансовите отчети.

Одобреният на 24 май 2000 г. нов учредителен документ на Борда по международни счетоводни стандарти (БМСС, IASB) разшири горепосочените цели, а именно:

- **Да разработи**, изхождайки от обществените интереси, **комплект висококачествени, разбираеми и глобално приложими счетоводни стандарти**, които да изискват висококачествена, прозрачна и съпоставима информация, изложена във финансовите отчети и другите форми на финансова отчетност, която да помага на участниците в световните капиталови пазари и другите потребители при вземането на икономически решения.

- **Да поощрява използването и правилното прилагане на тези стандарти.**

- **Да постигне сближаване между националните и Международните счетоводни стандарти в най-висока степен.**

Тези цели прилягат изключително добре на застрахователния бизнес като финансов сектор със силно изразено интернационализиране, от една страна, във връзка с предлагането на застрахователни услуги и, от друга страна – с възможностите за рационално, високодоходно инвестиране на управлявания от застрахователите огромен паричен фонд.

Оперирайки на международно равнище, застрахователите се срещат с голямо разнообразие от национални счетоводни правила (принципи). Това многообразие не само силно затруднява съставянето на консолидираните им отчети, но е свързано и с изразходването на значителен ресурс за постигане на сравнимост и съпоставимост. Спецификата на застраховането явно затруднява и създателите на МСФО, което се потвърждава от факта, че едва в началото на 2004 г. беше одобрен и приет първият стандарт МСФО 4 *Застрахователни договори*²⁷. Този стандарт е временна мярка, докато се изпълнят всички поставени задачи пред БМСС и се осъществи и вторият етап от изготвянето на МСФО за застрахователния бизнес.

Публикуваният през март 2004 г. МСФО 4 *Застрахователни договори* влиза в сила за годишни периоди, започващи на или след 01.01.2005 г. Върху процеса на разработване и одобрение на този стандарт за застраховането оказват влияние основно две групи противостоящи си причини, които определят и специфичния подход, възприет от БМСС – разработването на стандарта да бъде организирано в две фази.

Към **първата група причини** се отнася значителното забавяне при разработването и приемането на международен счетоводен стандарт за застраховането. Свързана е със спецификата на един от основните сегменти на пазара на финансо-

²⁷ МСФО *Въведение В1*. Това е първият МСФО, който се отнася до застрахователните договори. Счетоводната практика за застрахователните договори е доста разнообразна и често се различава от практиката в другите сектори. ...Бордът по МСС изработи този МСФО:

а/ за да направи известни подобрения в осчетоводяването на застрахователните договори, докато бордът завърши втората фаза на своя проект за застрахователни договори;

б/ за да въведе изискването всяка компания, която сключва застрахователни договори (застраховател), да оповестява информация, свързана с тези договори.

ви услуги – застраховането. Тази специфика е проектирана и върху счетоводните практики на отделните държави, които, макар и регулирани чрез съответни национални счетоводни уредби, оставаха за потребителите на информация една доста неразбрана и комплицирана материя.

Втората противоположна група причини налага бързото разработване и одобрение на общоприета система за финансово отчитане. Към тази група се отнасят: силното интернационализиране на застрахователния бизнес; стремежът на застрахователите за достъп до по-големи финансови пазари или до финансови пазари извън техните; решението на Европейската комисия, че от 01.01.2005 г. котираните на борсата компании от страните членки трябва да представят консолидираните си финансови отчети чрез прилагане на една единствена рамка от нормативно определени принципи, т.е. *Международните стандарти за финансово отчитане*²⁸; компрометираното доверие в счетоводните правила в резултат от счетоводните скандали.

Осъзнавайки сложността и отговорността на процеса на създаване на международен стандарт за финансово отчитане за застрахователните договори, БМСС предложи компромисен вариант, като раздели проекта на две фази – фаза 1 (междинен период) и фаза 2. В многогодишната работа по проекта за международен стандарт за отчитане на застрахователните договори бяха ангажирани различни структури и организации от частния и публичния сектор. А самият процес на развитие на общоприетите счетоводни принципи и прилагането им към застраховането премина в следната последователност:²⁹

1997 г.: Съвет по застраховане към Комитета за МСС (IASC)

През 1997 г. КМСС създава специален съвет – Insurance Steering Committee, с цел да разработи въпросите, свързани със застрахователните договори. Международните финансови групи, организациите на застрахователите и органите за надзор силно се противопоставиха на това предложение, тъй като в поставените пред съвета задачи не бяха включени някои видове застрахователни продукти като застраховане на кредити и застраховане на персонала. Съветът е разпуснат през 2000 г., а след създаването на Борда по МСС (IASB) е създаден нов комитет – Надзорен комитет по застраховане (Insurance Advisory Committee (IAC)).

1998 г.: МСС 39 и МСС 32

Едновременно със застрахователния проект Бордът по МСС разви и прие МСС 32 и МСС 39, които се отнасят до различни счетоводни аспекти, свързани с финансовите инструменти.

2001 г.: Проект за принципите на застрахователните договори

Представеният през ноември 2001 г. от борда проект създава основата от международни стандарти за финансово отчитане за застрахователните догово-

²⁸ Под наименованието Международни стандарти за финансови отчети (МСФО) се имат предвид принципите и интерпретациите, които Бордът по международни счетоводни стандарти е приел като система, а именно МСС, МСФО, Разяснения. Тази постановка се съдържа и в чл. 22а, ал.2 от Закона за счетоводството.

²⁹ За подробности виж Swiss Re Economic Research & Consulting, цит. по Swiss Re, Sigma № 7/2004 г.

ри. Предложените в проекта принципи всъщност включваха различни предложения, направени от многобройните участници на финансовия пазар, професионални и надзорни органи, събрани в публикуван през 1999 г. документ. Тъй като застрахователните договори не се търгуват активно, бордът предлага концепцията за entity-specific value (специфична стойност за компанията) като алтернатива на подхода за справедлива стойност. Проектът препоръчва да се прилага entity-specific value при недостиг или липса на данни от финансовите пазари, така че да се прилага моделът на справедливата стойност.

2002 г.: Подход в две фази и Платежоспособност 2

През май 2002 г. бордът решава да раздели проекта за застрахователните договори на две фази:

1. Фаза 1: покрива междинен период с начало от 01.01.2005 г. МСФО 4 влиза в предвидените от Европейския съюз срокове за въвеждане на МСФО при съставянето на консолидираните отчети на листваните на фондовите пазари компании от страните членки³⁰;

2. Фаза 2: Бордът подновява работата, отнасяща се до фаза 2, през септември 2004 г. Предварително определеният срок за влизането в сила е 2007 г., но все още бордът не е представил никакви проекти.

В началото на 2002 г. Европейската комисия инициира основен и широкообхватен преглед на цялостното финансово положение на застрахователната дейност, така наречения проект Платежоспособност 2 (Solvency II).

2003 г.: Представителен проект 5

През юли 2003 г. бордът публикува така наречения Exposure Draft 5. Документ, ориентиран към въвеждане на МСФО във фаза 1. Този проект даваше възможност на застрахователите да представят застрахователните си задължения, като прилагат метода на справедливата стойност, но окончателната версия на предложението беше отхвърлена. Публикуването на този проект позволи на борда да събере допълнителни мнения и становища и послужи като основа за разработването и одобрението на МСФО 4 *Застрахователни договори*.

2007 г.: МСФО 4

През март 2004 г. Бордът по МСС публикува МСФО 4 *Застрахователни договори*.

³⁰ Европейският съюз одобри План за действие относно финансови услуги (Financial Services Action Plan) през март 2002 г. Той предвижда от 01.01.2005 г. повече от 7000 компании от страните членки да съставят консолидираните си финансови отчети съгласно правилата на МСФО. Нормативната уредба за съставяне на финансовите отчети на компанията от европейските страни членки се съдържа в Четвърта и в Седма директива. Директивата, която се отнася до счетоводството на застрахователите, съдържа определени минимални правила. Изискванията на МСФО имат превес върху съществуващите директиви за счетоводството на листваните на фондовите пазари застрахователи. Независимо от това свързаните с тези въпроси директиви ще останат валидни за листваните дружества, които не са длъжни да представят финансовите си отчети съгласно МСФО.

2007 г.: Фаза 2

Фаза 2 дава възможност на борда да направи пълен анализ на всички остатъчни ефекти на признаване и оценяване във връзка със застрахователните договори, особено евентуалното оценяване на застрахователните задължения по справедлива стойност. Особено, с което се подновява работата на Борда по фаза 2, е неговата декларация, че създадената относително полезна основа в резултат от свършената до този момент работа не означава, че Бордът я приема като ограничение. На следващата страница е представена графиката³¹ за фазите на въвеждането на МСФО 4 *Застрахователни договори*.

3.3. Представяне на МСФО 4 *Застрахователни договори*

Приетата в МСФО 4 дефиниция за застраховател, както е записано в стандарта „за улеснение“, е определена в широк смисъл. Като застраховател е определено всяко дружество, което сключва застрахователен договор, независимо дали според законодателството на съответната държава е застраховател, или не. Може да се приеме, че пак за „улеснение“ в стандарта е сложен знак за равенство между застрахователен и презастрахователен договор. След като презастрахователният договор е вид застрахователен договор, това означава, че всички постановки за застрахователните договори се отнасят и за презастрахователните.

Стандартът се отнася за всички застрахователни договори, които сключва застрахователят; за всички презастрахователни договори, които застрахователят е сключил или държи; за финансови инструменти, които застрахователят издава, и в които има включени допълнителни негарантирани доходи.

Разпоредбите на МСФО 4 не се отнасят до договори, за които са в сила други МСФО като: гаранции за продукти, издадени директно от производителя, дилъра или продавача на едро (МСС 18, МСС 37); активи и задължения на работодателя по различните форми на заплащане на заети лица (МСС 19 и МСФО 2); задължения по пенсионни схеми, отчетени от пенсионни схеми с фиксирани плащания при пенсиониране (МСС 26). Стандартът не се отнася и за другите активи и пасиви на застрахователя, които са включени в обхвата на МСС 32 и 39, а така също и за счетоводството на притежателите на застрахователни полици (застраховани или трети заинтересовани лица).

Тъй като МСФО 4 е материализиране само на фаза 1 от проекта за застраховането, който Бордът по МСС разработва, една от основните характеристики на стандарта е, че разпоредбите му имат временен характер. Временният характер на МСФО 4 *Застрахователни договори* е подчертан още във въвеждението към него, където е посочено, че той е част от дългия и сложен процес на създаване на международен счетоводен стандарт за застраховането.

На практика застрахователите трябва да прилагат цялата система от МСФО за всички останали аспекти от своя бизнес. Само по отношение на застрахователните договори ще прилагат специфичния стандарт, т.е. по отношение на признаването, оценяването и оповестяването на приходите и разходите, про-

³¹ Swiss Re Economic Research & Consulting, цит. по Swiss Re, Sigma № 7/2004.

изтичащи от застрахователни договори, и на свързаните с тях застрахователни активи и пасиви.

Във връзка с временния характер на МСФО 4 са и някои от отликите му от другите международни стандарти за финансово отчитане, а именно “освобождаванията” и настойчивото прокрадване на идеята, че е възможно много от постановките в него да бъдат променени. Включените освобождавания от някои изисквания на други МСФО се отнасят само за фаза 1. Целта е застрахователите да избягнат допълнителни корекции, ако постановки, приети във Фаза 2, го налагат.

■ Освобождаванията се отнасят до:

- Промяна на счетоводната политика за застрахователните договори, която е имал застрахователят до влизането в сила на МСФО 4 по отношение на застрахователните договори, които сключва като пряк застраховател, и презастрахователните договори, които държи като сегант;

- Прилагане на някои аспекти от самия МСФО 4 към сравнителната информация, която се отнася до периоди, започващи преди 01.01.2005 г.;

- Спазване на някои изисквания на други МСФО, включително на Общите изисквания при избора на счетоводна политика по отношение на застрахователните договори;

- Отделяне и оценяване по справедлива стойност на внедрени в застрахователните договори деривативи, например опциите на застрахованите за преждевременно прекратяване (откуп) на застрахователен договор срещу заплащане.

Всъщност възможностите за избор, които има застрахователят, свързани със счетоводната му политика, се свеждат до запазване на постигнатото от тях вярно и честно представяне във финансовите му отчети, съставяни до влизането в сила на МСФО 4.

Възможностите за промяна или не на счетоводната политика на застрахователя се отнасят и за случаите, когато той вече прилага утвърдените МСФО, и за случаите, когато ще прилага МСФО за първи път. Застрахователят може да не се възползва от освобождаването по отношение на счетоводната политика, която е прилагал до влизането в сила на МСФО 4. Стандартът дава възможност застрахователят да промени счетоводната си политика, ако прецени, че финансовите му отчети ще бъдат по-уместни и надеждни за потребителите. Преценката за уместност и надеждност застрахователят следва да извърши в съответствие с критериите, посочени в МСС 8 *Нетна печалба или загуба за периода, фундаментални грешки и промени в счетоводната политика*. МСФО 4 допуска застрахователят да промени счетоводната си политика макар и да не се постигне пълно съответствие с критериите на МСС 8.

■ Възможните промени в счетоводната политика на застрахователя засягат следните основни въпроси:

- Текущи равнища на пазарния лихвен процент – Стандартът дава право на избор на застрахователя за кои задължения той да прилага текущи пазарни лихвени равнища или други оценки и прогнози на планираните задължения, така че да преоценява тези задължения и да признава резултатите от преоценката в текущия финансов резултат. Ако застрахователят приложи тази промяна на счетоводната си политика, то следва той да продължи да използва текущите пазарни лихвени равнища (и, ако е възможно, други текущи оценки и прогнози) последователно във всички периоди към всички тези задължения, докато те не бъдат погасени.

- Продължаване на съществуващи практики – Фактът, че МСФО 4 е само материализиран край на първия етап от разработването на международния стандарт за финансово отчитане специално за застраховането, проличава и по отношение на възможността да се продължи прилагането на съществуващите практики, макар и в някои случаи да противоречат на изискванията на МСФО 4. Това означава, че е възможно счетоводната политика на застрахователя да включва неединни счетоводни политики по отношение на застрахователните договори в дъщерни предприятия; да продължи оценяването на застрахователни задължения, без да бъдат дисконтирани; да прилага аналогов подход при оценката на договорни права върху бъдещи такси за инвестиционно управление, като използва стойности, определени от други участници на пазара на сходни услуги.

- Предпазливост – Застрахователят не е длъжен да въвежда допълнителна предпазливост, ако при оценката на застрахователните договори прилага задоволителна такава.

- Бъдещи инвестиционни маржове – За да се запазят финансовите отчети на застрахователя възможно най-достовърни и уместни за потребителите, не е необходимо да се променя счетоводната политика, така че да се отразява ефектът от бъдещите инвестиционни маржове при оценката на застрахователните договори, освен ако тези маржове не засягат договорените плащания.

- Преразпределение на финансови активи – Когато застрахователят промени счетоводната си политика за застрахователните задължения, то той има право и да преразпредели някои или всичките си финансови активи „по справедлива стойност чрез печалба или загуба“, като прилага МСС 8.

■ Изискванията и забраните към застрахователя МСФО 4 определя по отношение на:

- Проверката за адекватност на признатите застрахователни задължения;
- Проверката за обезценка на презастрахователни активи;
- Признаването в баланса на застрахователните задължения: докато бъдат покрити, отменени или изтече техният срок; без да бъдат компенсирани със свързани презастрахователни активи;
- Прилагането на модела на справедливата стойност в застраховането;
- Забраната за заделяне на резерви за евентуални искове по договори, които не са съществували към момента на счетоводното им признаване като катастрофични резерви и резерви за изравняване;
- Отделянето на внедрени деривативи.

За основните рискове, които съпътстват инвестиционната дейност на застрахователя, и за възможностите те да бъдат „неутрализирани“ в известни рамки с механизма на производните финансови инструменти, препращането е към МСС 32 *Финансови инструменти: оповестяване и представяне* и МСС 39 *Финансови инструменти: признаване и оценяване*.

МСФО 4 следва да се прилага за финансово отчитане на всички застрахователни договори от всяко предприятие, което предлага такъв вид договори. Още веднъж развитието на икономическата среда, сложните и многообразни финансови услуги и продукти, които се предлагат от финансовите институции, оказват влияние върху счетоводството – въвежда се по-широко тълкуване на застрахова-

нето като вид бизнес³². Имат се предвид всички оператори на финансовия пазар, които предлагат договори, включващи застрахователен елемент. По отношение на счетоводната политика на застрахователите се дава възможност да запазят съществуващата, приета от тях до момента на влизане в сила на този стандарт, но се забранява въвеждане за използване на остарели подходи от преди 2005 година.

Освен постигане на „известни подобрения“ в осчетоводяването на застрахователните договори и прилагането на модела на справедливата стойност в застраховането към целите на МСФО 4 Бордът по МСС прибавя и разширяване на изискванията за оповестяване към финансовите отчети на застрахователя.

Целта на оповестяванията е да определят и обяснят сумите във финансовите отчети на застрахователя, свързани със застрахователните договори, така че потребителите на тези отчети да разберат сумите, разпределението във времето и несигурността на бъдещите парични потоци по застрахователни договори.

■ По-специално разширеният обхват на оповестяванията е по отношение на:

- Активите и пасивите – Застрахователят следва да оповести задълженията по сключени застрахователни и презастрахователни договори; измененията в застрахователните задължения и свързаните с тях елементи; прилаганите методи за проверка адекватността на застрахователните задължения; активите по сключените застрахователни и презастрахователни договори; финансовите инструменти; сума, развитие във времето и несигурност на паричните потоци.

- Приходите и разходите – Застрахователят следва да оповести прилаганите подходи за признаване на: застрахователните премии; приходите от сключени застрахователни договори; печалбата от договори с презастрахователи; таксите и другите отчисления, които дължат застрахованите; аквизиционните разходи; ефектът от изменението в оценките на активите и пасивите; загубите, признати в резултат на прилагането на тест за адекватност на задълженията.

- Несигурността – Застрахователят следва да оповести важни предположения и други източници за оценяване на несигурността; изменения в предположенията.

- Рискът – Застрахователят следва да оповести цели на управление на риска; политики за намаляване на застрахователния риск; концентрация на застрахователния риск; развитие на рисковете; експозиция по лихвен или пазарен риск; експозиция по внедрени деривативи.

- Основни индикатори – Застрахователят следва да оповести чрез определени показатели резултатите от своята дейност; анализ на чувствителността.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изследването на прилаганите в счетоводството на застрахователите традиции, модели на организация и признаване на приходите, разходите и финансовите резултати; критическият анализ на прилаганите в счетоводството подходи „хармонизиране“ и „стандартизиране“ и проектирането им върху счетоводството на застрахователите; и не на последно място проблемите, съпътстващи премина-

³² МСФО 4, Обхват, т. 5... този МСФО дефинира като застраховател всяко дружество, което сключва застрахователен договор, независимо дали съответното дружество е застраховател от гледна точка на закона или на надзорните органи.

ването към общоприети правила за счетоводно отчитане на застрахователните договори, ни дават основание да откроем следните по-важни изводи:

✓ Влизането в сила на МСФО 4 е началото за съществени промени както в самата дейност на застрахователите, така и в изграждането на специфична счетоводна организация в национален и в международен план.

✓ Разработването на застрахователния проект на БМСС е още едно доказателство за глобалната тенденция към унифициране на финансовите отчети. Възникват специфични проблеми за счетоводната система в България като част от унифицираната система на финансови отчети въобще и в частност на застрахователите.

✓ Трудностите за застрахователите, опериращи у нас, са във връзка с приемането на България за равнопоставен член на Европейския съюз, тъй като те трябва да приемат вече установените правила в тази регионална общност. За застрахователите и в България, и в страните членки, трудностите, свързани с преминаването към МСФО, се допълват и от нормативната уредба на Общността и по-специално от очакваните по-строги изисквания и промени, свързани с реализирането на проекта Платежоспособност 2 (Solvency II)³³. Надзорните изисквания, които ще влязат в сила, ще поставят нови задачи пред счетоводството за създаване на адекватна информация и в помощ на специалистите по оценка на риска³⁴.

✓ Промените ще засегнат с различна сила застрахователите, опериращи в основните дялове на застраховането – животозастраховането, имущественото застраховане и презастраховането.

✓ Въвеждането и прилагането на новите счетоводни правила е свързано с увеличаване на разходите на застрахователите – по-малките компании ще трябва да посрещнат много по-големи разходи. Компаниите, които вече прилагат МСС, по-лесно ще адаптират своите счетоводни системи.

✓ Засилва се тенденцията за глобализация. В сферата на счетоводството тя се реализира чрез конвергенция на приложимите в отделните страни обичаи, практики и нормативна уредба към наложили се и възприети от световната специализирана общност правила и практики³⁵. Определящо в процеса на счетовод-

³³ Това е проект, свързан с определяне и надзор на платежоспособността на застрахователя, със значението на изискванията на международната организация на банковите регулаторни органи, известна като Базелски комитет по банков надзор.

³⁴ У нас вече работи експертна група, в която влизат представители на БНБ, на КФН и на МФ, и която подготвя законопроект, свързан с капиталовите изисквания на финансовите конгломерати.

³⁵ Одобренето на „Стандарти 2000“ на КМСС от Международната организация на комисиите по ценните книжа (МОКЦК) се приема като начало на глобализацията в счетоводството. Вж. Епстейн, Б. Дж. и А. А. Мирца МСС/МСФО 2004-2005 Международни стандарти за счетоводство и финансова отчетност. Коментари и приложения, К&Б консулт, София, 2004 г., стр. 12. „Завършването на този „основен комплект стандарти“ беше голямо постижение и КМСС естествено очакваше, че след като е изпълнил своята част от сделката, МОКЦК също ще изпълни своите ясно определени и косвени ангажменти. Счетоводната общност чака повече от 4 години да получи някакъв благоприятен знак от страна на МОКЦК за приемането на стандартите на КМСС, **който би отбелязал началото на глобализацията на финансовата отчетност**. Дългоочакваният документ на МОКЦК бе приет и публикуван през май 2000 г. Работната група № 1 на МОКЦК за много-

ната конвергенция е конвергенцията на МСФО най-вече с Общоприетите счетоводни принципи на САЩ (US GAAP). Така на практика ще се премине от подход, базиран на норми (US GAAP и др.), към подход, базиран на стандарти (принципи). US GAAP е широко призната в света нормативна рамка, която оказва силно влияние върху финансовите отчети на участниците и на желаещите да станат участници на международните финансови пазари. Съвместната работа³⁶ за постигане на конвергенция между двете счетоводни системи от 2004 г. се развива с изпълнението на т.нар. „модифициран съвместен подход за реализиране на проекти с технически характер“.

национално счетоводство и оповестяване след внимателен преглед на стандартите на КМСС представи своя доклад пред Техническият комитет на МОКЦК, който от своя страна препоръча на членовете на МОКЦК да използват тридесет подобрени МСС при международното регистриране на ценни книжа на многонационалните компании. За съжаление приемането на стандартите бе направено с уговорката финансовите отчети, изготвени според МСС, да бъдат допълнени от равнения, допълнителни оповестявания и тълкувания, а където е необходимо, съществени спорни въпроси да се разглеждат на национално или регионално ниво. Приемането на стандартите означаваше, че на организациите – членки на МОКЦК (националните регулаторни органи по ценни книжа), се препоръчва да позволят на желаещите мултинационални компании – емитенти, да използват тридесет от серията „Стандарти 2000“ на КМСС при изготвянето на техните финансови отчети за целите на трансграничното предлагане и листване, както са допълнени по гореописания начин. Серията „Стандарти 2000“ на КМСС включваше всички МСС, с изключение на три от действащите по това време, а именно МСС 26 и 30, които обхващаха практиките за отчетност в специализираните индустрии, и МСС 25, за който се очакваше да бъде преработен като част от работата на КМСС по отчитане на финансовите инструменти (по-късно заменен с МСС 40)“.

³⁶ Вж. www.iasb.org>iasb active projects>insurance contracts phase II; Swiss Re SIGMA 7/2004; Епстейн, Б. Дж. и А. А. Мирца МСС/МСФО 2004-2005 Международни стандарти за счетоводство и финансова отчетност. Коментари и приложения, К&Б консулт, София, 2004 г., стр. 4 и 5.

РАЗВИТИЕ И ПРОБЛЕМИ НА СЧЕТОВОДСТВОТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛИТЕ ПРИ ПРЕМИНАВАНЕТО ОТ РАЗНООБРАЗНИ ПРАКТИКИ КЪМ ОБЩОПРИЕТИ ПРИНЦИПИ

Резюме

Обект на изследване в настоящата студия са етапите на развитие на счетоводството на застрахователите, свързаните с това проблеми и възможностите за постигане на съпоставима и надеждна счетоводна информация. Изследвани са съществуващите традиции и наложили се практики в счетоводството на застрахователите, в т.ч. влиянието на Директивите на Европейския съюз. Анализирани са прилаганите в счетоводната практика подходи за хармонизиране и стандартизиране и тяхното отражение както върху развитието на счетоводството на застрахователя, така и върху нормативната му уредба. Представен е и влезият в сила от 01.01.2005 г. Международен стандарт за финансово отчитане 4 *Застрахователни договори* като реализация на първата фаза от стандартизиране на счетоводството на застрахователя и като израз на съвременните процеси на конвергенция и глобализация в сферата на счетоводството.

**DEVELOPMENT AND PROBLEMS OF INSURER ACCOUNTING
WHEN PASSING FROM VARIED PRACTICES
TO GENERALLY ACCEPTED PRINCIPLES**

Summary

The objects of the research in this study are the stages of development of insurer accounting, connected problems and possibilities of achieving of comparable and reliable accounting information. The existing traditions and imposed practices in insurer accounting have been studied, including the influence of Directives of European Union. The applied approaches, harmonization and standardization in accounting practices and their impact on development of insurer accounting and its legal framework have been analyzed. The effective International Financial Reporting Standard 4 *Insurance Contracts* (effective date 01.01.2005) is presented as realization of the first stage of harmonization of insurer accounting and as an expression of contemporary processes of convergent and globalization in the sphere of accounting.